

u filigránů a popisu vazeb, nově včleněných do databáze *Einbanddatenbank*. Vedle klasického uvedení počtu stran, ilustrací a výzdoby si všímá zvoleného tiskového písma a zasazuje celkovou podobu tisku do problematiky raných tiskařských dílen. Analytický popis obsahu, jak jej známe z GW, je plnohodnotným pendantem k popisu vnější složky. V této části projevuje autor svoji jedinečnou erudici, zejména při identifikaci strahovských inkunábulových unikátů. Jednotlivé poznámky o proveniencích zpracovávají krátkou formou problematiku složitých vlastnických vztahů a druhého (či dokonce třetího) života konkrétního svazku.

Citovaná literatura nemá jen odkazovací charakter, ale sama v sobě shrnuje to poslední z nejmłodšího inkunábulového bádání. České zájemce o tuto problematiku navíc odkazuje na zahraniční produkci, která je díky značným specifikám oboru málo známa. Rychlou orientaci umožňují rozsáhlé rejstříky (bibliografický, chronologický, tiskařů a nakladatelů, literárních průvodců, názvosloví, knihvazačů, věcný, jazykový, provenienční aj.).

Dosud jsem vyjmenovávala znaky kvalitního, leč na první pohled méně zajímavého katalogu. To, co činí toto dílo monumentálním a velkolepým, je jeho celkové provedení. Tisk na křídovém papíru je takřka bezchybný, podtržený kvalitní prací tiskaře i grafika. A pak to jsou hlavně barevné fotografie mnohých originálů, jež tvoří téměř jednu třetinu knihy. Čtenář získá pocit, že se svazku může sám dotknout.

Katalog prvotisků Strahovské knihovny je ve svém oboru jedinečnou publikací, která nejenže plnohodnotně zpřístupňuje bohaté fondy Strahovského kláštera, ale také mapuje poslední roky inkunabulistiky u nás i v zahraničí. Nezbyvá než si přát, aby do budoucna byly rovněž ve státních institucích vytvořeny podmínky, jež by umožnily vznik takto výjimečných děl.

RENÁTA MODRÁKOVÁ

Tomáš SOMER, *Víra, zbožnost, mecenát. Páni z Ronova a Přibyslavi a církev ve středověku*, Univerzita Palackého, Olomouc 2018 (= Historie 12)

213 s., ISBN 978-80-88278-13-9

Tomáš Somer, jenž se systematicky věnuje regionálním dějinám východních Čech, navazuje v recenzované knize na práce věnované Smilovi z Lichtenburka a klášteru ve Vilémově. Publikace zároveň představuje detailnější přípravnou studii k chystané monografii o pánech z Ronova a Přibyslavi, kteří pochází od Smilova bratra Čenka. Hlavním tématem je vztah rodu ke klášterům a patronátním kostelům, nejde však jen o rozbor zbožných nadání, nýbrž i o způsob uplatňování tzv. církevní politiky na středně velkém panství vyšší šlechty. Horní hranici časového vymezení tvoří husitské války, během nichž rod ztratil většinu držav.

Úvodní kapitola se zabývá cisterciáckými kláštery ve Žďáru nad Sázavou a v Pohledu. V jejich založení se sice páni z Ronova ještě přímo neangažovali, nicméně se postupně připojili k jejich hlavním donátorům. Kompaktní rodová doména kolem Přibyslavi a hradu Ronova byla navíc přímo vklíněna mezi pozemkové državy obou klášterů: na západě sousedila se statky cisterciacek v Pohledu a na východě s cisterciáky ve Žďáru. Tento klášter se stal hlavní rodovou nekropolí především mužských členů rodu, zatímco ženský klášter v Pohledu sloužil jako poslední místo odpočinku ženských příslušnic, jimž nabízel útočiště i v různých etapách života. Úzký vztah pánů z Ronova k Pohledu dokládá Somer také skutečností, že byl klášter využíván jako bezpečné místo pro uchování rodového archivu. Převaha mužských rodinných pohrbů ve Žďáru je odvozena kromě písemných pramenů také z antropologického průzkumu deponie kosterních ostatků, které se našly pod prahem severní závěrové kaple klášterního kostela. Autor je připisuje Lichtenburkům a jejich blízkým příbuzným, pánům z Ronova a Přibyslavi.

Podle Somera nezískala hlavní rodová větev před husitskými válkami zakladatelská práva k pohledskému klášteru, přestože měla spolu s Lichtenburky zásadní podíl na jeho obnovení. Nezdůrazňuje však skutečnost, že díky těmto darům drželi Ronovci spolu s Lichtenburky opravu

nad velkou částí klášterních statků. Toto zvykové právo musel zohlednit Karel IV. v případě Žďáru na listině z roku 1353, kde jsou mezi ochránci kláštera vedle Lichtenburků a dalších rodů zmiňováni rovněž páni z Ronova z hlavní ronovsko-letovické i z osovské větve.

Druhá kapitola se věnuje patronátním kostelům. Hlavní rodová linie kontrolovala ve druhé polovině 14. století v Čechách celkem pět farních kostelů a kapli na hradě Ronově, na Moravě pak další čtyři kostely. Po stránce hmotného zaopatření a personálního obsazení srovnává autor tyto počty za prvé s patronátními kostely pánů z Rychnova (nad Kněžnou), kteří drželi v podhůří Orlických hor malou kompaktní doménu se čtyřmi kostely (a k jednomu dalšímu měli spolupatronát), za druhé s kostely vilémovského kláštera, jenž na svém území v Čechách spravoval v předhusitském období třináct farních kostelů a na Moravě dalších pět. Vzhledem k absenci informací, které pro druhou polovinu 14. a začátek 15. století čerpá především z konfirmačních a erekčních knih, ponechává autor kostely vedlejších větví pánů z Ronova na Moravě stranou (jde zejména o pány z Osova, ti však drželi na svém panství patronáty pouze dvou ze čtyř kostelů).

Text bohatě doprovázený grafy i tabulkami se pokouší srovnávat příjmy kostelů podle dvacetinásobku odvodu papežského desátku z farního benefícia. Jde samozřejmě o komparaci jen velice hrubou, neboť dostatečně neodráží lidnatost a bohatství farností. Autor upozorňuje, že v příjmech hrálo značnou úlohu stáří lokalit, zejména s ohledem na postup kolonizace a nadmořskou výšku. Nepřekvapí, že nejvýnosnější farní benefícia se nacházela u kostelů vilémovského kláštera. Stejně významně se však ve struktuře farních příjmů odrážel vztah mezi dobou založení kostela a typem farnosti. Analýze farní sítě ale Somer nevěnuje bližší pozornost. Dokonce chybí i mapa, která by umožnila čtenáři prostorovou orientaci. Přitom na zvolených územích lze odlišné etapy osídlovacího procesu a s ním spojené výstavby farní sítě demonstrovat velmi dobře. Naopak z hlediska statistického srovnání se počty kostelů nezdají zcela dostačující pro celkové i vzájemné srovnání, navíc mnoho údajů o době nástupu i odchodu kněží z farních úřadů zcela chybí. Na panství Ronov-Přibyslav máme jen patnáct (!) kompletních dat, což představuje asi třetinu případů. I přes tyto limity se podařilo například poměrně úspěšně zachytit výkyvy v počtu prezentací v moravých letech.

Autora nejvíce zajímají disproporce v kariérah kleriků mezi jednotlivými doménami

a odlišné strategie při obsazování beneficií patrony. Na statcích pánů z Ronova a Letovic dokládá existenci tzv. kariérního kléru. Tímto pojmem označuje kněze, „u kterých lze doložit pohyb mezi dvěma či více beneficiemi stejného patronátního pána“. V konfirmačních knihách skutečně zaznamenáváme častější převody beneficií mezi českými i vzdálenějšími moravskými statky pánů z Ronova, což dokládá i závěrečná příloha sumarizující všechny prezentace, směny i zmínky o kněžích na jejich panství. Nicméně jde celkem jen o deset osob, což představuje 21 % ze zachycené počtu kněží. Pokud však zvážíme i druhou část definice, jež je podmíněna dlouhodobou službou spojenou s jedním rodem či osobou patrona, vyniknou zde dlouholeté kariéry farářů na chudých rychnovských farách. V průměru zde byla zachycena doba setrvání v úřadu přibližně jedenáct let, což je více než celková průměrná doba strávená v úřadech i u kariérních kněží pánů z Ronova (osm a půl roku). Jak už bylo řečeno, vzorky jsou velice malé a často může statistický průměr vychýlit nezohlednění jediného údaje. Mezi kariérní kléru nebyli započítáni například faráři Konrád Hanušův z Rychnova a Kříž z Přibyslavi, kteří přitom strávili ve své funkci nepřetržitě přes 30 let.

Jiná byla situace patronátních kostelů vilémovského kláštera, jež byly ve sledované době obsazovány asi z poloviny díky papežským provizím a sloužily jako sinekury. Týkala se to zejména bohatších farních obrocí, na která benediktní ztratili vliv a o jejichž inkorporaci proto usilovali. Průměrná hodnota setrvání v úřadu byla na klášterním panství nejnižší, necelých šest a půl roku.

Poslední kapitola se věnuje motivacím patronů a jejich zbožným odkazům. Autor sleduje zejména různé projevy zbožnosti, které měly vedle spásy duší zemřelých nebo fundátorů také funkci komemorativní a rodové prezentace. Zbožné odkazy byly často spojeny s významnými životními milníky, především s předtuchou blízké smrti, ale i s reakcí na stávající události (morová epidemie roku 1381). Ohniskem rodové paměti a reprezentace byl vedle obou klášterů také farní kostel v sídelní Přibyslavi. Autor si podrobně všimá listiny pro faráře v Přibyslavi z roku 1366, kde je detailně popsán průběh slavnostních mší a taxativně jsou vyjmenovány bohoslužebné povinnosti spojené s odkazem Zdeňka z Ronova. Vedle nich jsou tu ale také zajímavé zakladatelské výminky. Symbolické uznání a uctění patrona farářem jako vrchního pána se realizovalo prostřednictvím symbolických darů o čtyřech hlavních církevních svátcích. Požadavek na vypravení jednoho až dvou koní v případě války byl věcným

břemenem vyplývajícím z pozemkové držby, jak autor správně konstatuje. Přesto se nakonec přiklání k výkladu, že šlo o koně k doprovodu patrona do kostela (s. 135).

Stejně břemeno (vypravit koně do války) si vyhradil spolu s vrchním panstvím nad odváděním zemské berně a hrdelními zločiny na vsi Čachotín také jeho bratr Čeněk z Ronova, když v roce 1381 nadal příjmy z této vsi kaplanství na hradě Ronově. Posledně jmenované výminky se jako součást opravy církevního zboží objevují v souvislosti téměř se všemi známými dary kostelům pod patronátem pánů z Ronova. V zaznamenaných případech přechází na pány z Ronova oprava i nad statky darovanými jinými osobami (Jiří z Horek, farář Jan z Pravnova). Těmto skutečností a obecně zakladatelským právům se však autor věnuje poměrně málo.

Na konci závěrečné kapitoly připojuje autor exkurz o sporu krále Václava IV. s Ronovci (s. 142–143), kteří měli být exponenty panské jednoty. Král si prý dovolil uzurpovat patronát kostela v Pravnově a nadat tamní kaplanství třemi kopami stálého platu. Celá konstrukce vychází z listiny inserované v erektivních knihách v roce 1403. V té však stojí pouze informace, že Václav IV. dovolil v roce 1400 faráři Janovi zakoupit další tři kopy stálého platu na svobodném zboží (vedle již dříve sedmi zakoupených, jež navíc mohl z královy milosti rovněž převádět na jiné svobodné statky). Důvodem je, že darování platu na zbožné nadání změnilo jeho právní postavení (jde o pravidlo tzv. mrtvé ruky). Na takové zboží si král nemohl klást nárok ani v případě odúmrti. Do tohoto kontextu lze tedy zasadit i ustanovení téhož faráře Jana na listině o tři roky starší. Věžný plat tří kop, který koupil od rytíře Ješka ve vsi Hluboký, měl být zapsán do desk Jošta z Ronova a jeho bratrům i jejich dědicům, aby byli pokládáni za obránce a správce tohoto zboží proti *jakýmkoli lidem a především proti králi českému*.

Rodové hrobky v Pohledu a ve Žďáru zmiňované v popisech zádušních obřadů se nedochovaly, stejně tak neznáme středověkou podobu kostela v Příbyslavi. I tak je ovšem svědectví církevní architektury ilustrující dobový kontext druhé poloviny 14. století poměrně bohaté. Dosud se dochovaly ve hmotě nejen středověké vesnické kostely v Losenici, Schönfeldu (Žižkovo Pole) a v Borovanech, ale zejména kostel sv. Prokopa v Letovicích, který autor zcela pomíjí. Přitom se svým významem kostelu v Příbyslavi přinejmenším vyrovnal. Jde dnes asi o nejvýznamnější hmotné svědectví o ambicích rodu. Trojlodní kostel byl vystavěn v poslední čtvrtině 14. století za Čenka z Ronova a jeho synů, ronovský erb zkrřížených

ostřív se zachoval na svorníku klenby v sakristii, na klenbě závěru i lodí kaple Panny Marie a rovněž na konzolách podírajících slepé arkády sedle v kněžišti. Boční kaple Panny Marie přistavěná k jižní lodí a zaklenutá síťovou klenbou mohla být zamýšlena i jako rodové pohřebiště.

Srovnání tří rozdílných panství je jistě zajímavým počinem, je ale zapotřebí lépe definovat otázky, na něž může takto malý vzorek – zejména z hlediska statistiky – odpovědět. Zaměření bádání na kostelní síť v rámci jednoho panství je však záslužný projekt, protože většina dosavadních studií se věnovala pouze jednotlivým děkanátům.

ROBERT GÁJA

Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELEŇKA a kol., *Ženy a děti ve dvorské společnosti*, Historický ústav AV ČR, Praha 2015 (= Práce Historického ústavu AV ČR, Monographia A 52)

198 s., ISBN 978-80-7286-236-8

V rámci dlouholetého výzkumu královských a šlechtických středověkých dvorů v zemích Koruny české se Dana Dvořáková-Malá a Jan Zelenka zasloužili o vznik publikace, jež navazuje na předchozí sborníky a současně má ambici klást otázky z poněkud jiné perspektivy. Starší soubory studií, jakkoli zcela neopomíjely problematiku žen, pracovaly s poměrně přesně vymezeným institucionálním rámcem dvora. V této publikaci se však paleta témat rozvírá do větší šíře, neboť „dvorská společnost“ představuje volnější, spíše kulturně vymezený koncept.

Kniha se prezentuje jako nadnesení tématu, které bylo dosud v domácí historiografii přehlíženo. Nepochybně to platí pro výzkum dětství ve středověku, jemuž se v minulosti věnovalo pouze několik izolovaných studií, jak ostatně konstatuje Dana Dvořáková-Malá v úvodní studii. Letný pohled do zahraničí přitom ukazuje, že se jedná o etablovaný proud mediévistiky, který urazil již notný kus cesty od sociokulturně pojatých „dějin mentalit“ a prvního, zásadního impulzu Philippa Ariése na prahu šedesátých let 20. století přes demografické a sociálně vedené výzkumy, studie spjaté s bádáním na poli středověké religiozity, v níž hrálo ústřední roli dětství Ježíše Krista i svatých, až po genderově definovaný přístup, který zohledňuje například vztahy mezi dětmi